

DOPRINOS UKUPNIH TOKOVA POSLOVA DINAMICI KORPORATIVNOG RESTRUKTURIRANJA U HRVATSKOJ

Vedran ŠOŠIĆ*
Hrvatska narodna banka, Zagreb

Izvorni znanstveni članak**
UDK: 331(497.5)
JEL: F01

Sažetak

Predma se nedostatak korporativnog restrukturiranja u Hrvatskoj često smatra jednom od glavnih zapreka ekonomskom rastu, malobrojni raspoloživi nalazi ne potkrjepljuju takvo viđenje. U ovom radu razmatraju se novi pokazatelji ukupnih tokova poslova kako bi se rasvijetlilo hrvatsko iskustvo s korporativnim restrukturiranjem. Ukupni tokovi poslova upućuju na zaključak da je porast zaposlenosti, koji se odnedavno bilježi u Hrvatskoj, mahom rezultat manjeg broja nestalih radnih mjesta, dok je broj novonastalih radnih mjesta u novije vrijeme samo blago porastao. Nadalje, poslovi sada više cirkuliraju između sličnih tipova poduzeća nego u 1990-ima. Zaključno, sve promotrene mjere potvrđuju da je dinamika korporativnog restrukturiranja u posljednjem desetljeću usporena u usporedbi s njezinom dinamikom tijekom 1990-ih, unatoč još uvijek razmjerno velikoj uključenosti države u gospodarstvo.

Ključne riječi: korporativno restrukturiranje, realokacija rada, ukupni tokovi poslova, Hrvatska

1. Uvod

Tranzicija podrazumijeva masovno premještanje rada i drugih ekonomskih resursa. Kako mnogi proizvođači, poslovni modeli i poslovi zastarijevaju, osnivaju se nova po-

* Osobito bih želio zahvaliti Janu Rutkowski na korisnim komentarima prijašnjeg nacрта ovoga rada, kao i trima anonimnim recenzentima. Također, htio bih zahvaliti Svjetskoj banci na financijskoj potpori za ovo istraživanje. Rad će biti objavljen u sklopu izvješća Svjetske banke Croatia's EU Convergence: Reaching and Sustaining Higher Rates of Economic Growth, Country Economic Memorandum. Stajališta iznesena u ovable radu isključivo su osobna stajališta autora, koji je i odgovoran za sve eventualne pogreške u radu.

** Primitjeno (*Received*): 1.6.2008.

Prihvaćeno (*Accepted*): 8.11.2008.

duzeća koja odgovaraju potrebama tržišta. Vjerojatno nije pretjerano tvrditi kako uspjeh tranzicije u kritičnoj mjeri ovisi upravo o opsegu i naravi restrukturiranja i premještanja resursa među starim i novim poduzećima i poslovima. Nalazi o dinamici toga procesa u Hrvatskoj u skladu su s onima za napredne tranzicijske države (v. npr. Vujčić, 1997; Vehovec i Domadenik, 2003). Međutim, neki se istraživači koriste agregatnim pokazateljima (posebno vidjeti Moore i Vamvakidis, 2007) kao naznakom ograničenog dometa korporativnog restrukturiranja u Hrvatskoj. Cilj ovoga rada jest detaljnije istražiti dinamiku procesa korporativnog restrukturiranja u Hrvatskoj, s osobitim naglaskom na novijem razdoblju, pri čemu bi dodatne informacije trebale pridonijeti boljem razumijevanju rasprave o toj temi.

Kako bi se postigao navedeni cilj, istražiti će se dinamika bruto tokova zaposlenosti. Taj je pristup donekle blizak onima kojima su se ranije koristili Vujčić (1997) te Vehovec i Domadenik (2003) kako bi istražili korporativno restrukturiranje u Hrvatskoj. Njime će se osobito istražiti proces prilagodbe tržištu rada. Također valja napomenuti da će se rad koncentrirati na defanzivno restrukturiranje, odnosno na prilagodbu zaposlenosti, te se u njemu neće pokušavati istražiti strateško restrukturiranje. Međutim, umjesto razmatranja usklađenosti strukture zaposlenosti s određenom "ciljnom" strukturom, izravno će se proučiti proces premještanja poslova. Nadalje, osim premještanja poslova, detaljno će se razmotriti osobitosti poduzeća koja rastu ili se smanjuju, čime se daje dodatni doprinos u odnosu prema ranijim istraživanjima. Podrobni pokazatelji tokova poslova dat će poseban uvid u moguće učinke premještanja rada.

U idućem se poglavlju razmatraju dosadašnja viđenja dinamike korporativnog restrukturiranja u Hrvatskoj. U literaturi je zastupljeno mišljenje da je nedostatak restrukturiranja ozbiljna smetnja ekonomskom rastu, bez obzira na to što nekim prijašnjim istraživanjima (v. npr. Vujčić, 1997; Vehovec i Domadenik, 2003) nije ustanovljen zaostatak u dinamici korporativnog restrukturiranja u Hrvatskoj s obzirom na dinamiku u drugim tranzicijskim zemljama. Sljedeće poglavlje donosi raspravu o vezi između tokova poslova i restrukturiranju poduzeća. Dok su tokovi poslova tradicionalno u žarištu literature koja proučava prilagodbu tržištu rada, nekolicina je autora nedavno ocjenjivala doprinos premještanja rada rastu proizvodnosti u različitim zemljama, približavajući time tokove poslova zanimanju istraživača s područja restrukturiranja poduzeća. Konačno, u glavnom se dijelu rada prikazuju nalazi o dinamici i strukturi ukupnih tokova poslova u Hrvatskoj, nakon čega slijedi zaključak.

2. Uloga i empirijski nalazi o korporativnom restrukturiranju u Hrvatskoj

Premda se mnogo raspravlja o intenzitetu i dinamici korporativnog restrukturiranja u Hrvatskoj, unatoč nekim razmjerno povoljnim nalazima o toj dinamici (v. npr. Vujčić, 1997; Vehovec i Domadenik, 2003), do sada nije postignut konsenzus. Nalazi navedenih studija nisu spriječili raspravu u kojoj je određen broj autora barem neke od glavnih hrvatskih gospodarskih teškoća svaljivao na manjkavosti pri korporativnom restrukturiranju. Moore i Vamvakidis (2007) kao recentan primjer navode rangove podrobnih EBRD-ovih pokazatelja napretka u tranziciji, osobito podindeks za korporativno restrukturiranje, kako bi potkrijepili stajalište da je upravo korporativno restrukturiranje područje u

kojemu Hrvatska osobito zaostaje za drugim državama srednje i istočne Europe. Navedeni autori smatraju kako je restrukturiranje u Hrvatskoj izuzetno usporeno, što smanjuje i ekonomski rast, premda se nedostatno restrukturiranje smatra simptomom brojnih drugih slabosti prije negoli glavnim razlogom osrednjih ekonomskih performansi. EBRD-ovi podindeksi nesumnjivo daju koristan pregled pojedinih područja gospodarstva, uključujući i korporativno restrukturiranje. Međutim, detaljni podaci o restrukturiranju poduzeća, slični onima koji se prikazuju u ovome radu (ili onima koje prezentiraju Vujčić, 1997; Vehovec i Domadenik, 2003), dopunjuju sliku stanja i pružaju dodatne elemente za razumijevanje kompleksnih pojava kao što je korporativno restrukturiranje, s obzirom na agregirane EBRD-ove ocjene i rangove.

Za razliku od zabrinjavajućih EBRD-ovih ocjena, neki empirijski nalazi idu u prilog ocjeni da je restrukturiranje hrvatskoga gospodarstva krenulo primjerenom brzinom u pravom smjeru i s razmjerno povoljne početne pozicije, premda se ti nalazi odnose na nešto ranije razdoblje. Vujčić (1997) smatra da je Hrvatska na samome početku procesa tranzicije imala početnu prednost u procesu restrukturiranja zbog najvišeg udjela zaposlenih u uslugama među svim tranzicijskim zemljama. Nadalje, većina promjena u strukturi zaposlenosti bila je u "pravome" smjeru, ako se struktura zaposlenosti u državama članicama EU smatra odredištem procesa restrukturiranja. Međutim, premda je proces restrukturiranja u promatranom razdoblju (do 1996. godine) tekao brže i efikasnije nego u ostalim promatranim državama, Vujčić (1997) napominje i kako se restrukturiranje uglavnom ostvarivalo uništavanjem radnih mjesta, dok je zaposlenost rasla u samo nekoliko djelatnosti sve do kasnijeg razdoblja.

Vehovec i Domadenik (2003) također potvrđuju da se proces restrukturiranja u Hrvatskoj nije znatnije razlikovao od onoga u drugim naprednim tranzicijskim državama – barem kada je u pitanju defanzivno restrukturiranje, za razliku od strategijskog restrukturiranja, o kojemu je dostupno manje informacija, ali s njim u vezi vjerojatno postoji više razloga za brigu. Vehovec i Domadenik (2003) upozoravaju da se elastičnosti potražnje rada s obzirom na nadnicu i prihode poduzeća u Hrvatskoj tijekom razdoblja 1995-2000. nisu bitno razlikovale od vrijednosti zabilježenih u drugim državama srednje i istočne Europe. Kako su hrvatska poduzeća iz uzorka znatno smanjivala zaposlenost zbog pada prihoda praćenog rastom plaća, čini se razumnim pretpostaviti da je proces restrukturiranja tekao bez ozbiljnijih zapreka.

Naizgled je teško uskladiti empirijske dokaze o ranom početku i učinkovitom tijeku restrukturiranja sa slabom ocjenom EBRD-ova indeksa za korporativno restrukturiranje u Hrvatskoj. Međutim, empirijski su nalazi uglavnom raspoloživi za razdoblje do 2000. godine i pretežito pokrivaju zbivanja sredinom 1990-ih tako da bi pronalazak eventualnog usporavanja procesa restrukturiranja tijekom proteklog desetljeća mogao znatno pridonijeti njihovu usklađivanju s općom percepcijom.

3. Ukupni tokovi poslova i proces restrukturiranja

Premda se u većini gospodarstava zaposlenost obično značajno ne mijenja, kontinuirano nastaju i nestaju mnogi poslovi. Zaposlenost se u brojnim poduzećima neprekidno povećava ili smanjuje, pri čemu gospodarstvo gubi i istodobno dobiva nove poslove,

vrlo često različite od onih koji nestaju. Dok se ekonomska analiza uglavnom usmjerava na nastale neto promjene zaposlenosti i promjene njezine strukture, znatan dio literature promatra promjene zaposlenosti u pojedinačnim poduzećima, odnosno tzv. ukupne tokove poslova.

Ukupni tokovi poslova obično se razmatraju radi ocjene dinamike prilagodbe tržištu rada. Davis i Haltiwanger (1999) daju sveobuhvatan pregled navedene literature. Faggio i Konings (1998), Haltiwanger i Vodopivec (2000; 2003) te Jurajda i Terrell (2001) autori su radova u kojima se istražuje intenzitet tokova poslova kako bi se ocijenio stupanj dinamike tržišta rada u tranzicijskim zemljama i obilježja poduzeća koja stvaraju nove poslove. Rutkowski se (2003) procjenama tokova poslova koristio kako bi potkrijepio svoje stajalište o značajnim rigidnostima hrvatskog tržišta rada, primjenjujući time prvi put pristup promatranju tokova poslova u analizi hrvatskih podataka.

Budući da su ukupni tokovi zaposlenosti jedinstven izvor podataka koji daje obilje informacija o osobitostima novonastalih poslova, kao i poslova koji nestaju, njihova primjena nije bila ograničena na istraživanja tržišta rada. Deng i sur. (2007) pokušavaju odrediti utjecaj premještanja poslova na rast ukupne produktivnosti u Kini povezujući procese realokacije resursa i restrukturiranja poduzeća s ukupnim tokovima poslova. Njihovi nalazi potvrđuju da se premještanjem proizvodnih faktora i gotovih proizvoda iz manje produktivnih u produktivnija poduzeća može objasniti znatan dio ukupnog rasta produktivnosti (Deng i sur., 2007). Dakle, potvrđeno je da je visoka razina ukupnih tokova poslova najvažniji uvjet za postizanje dinamične alokacijske efikasnosti, barem u zemljama u razvoju, čime se podupire shvaćanje o značenju korporativnog restrukturiranja. Suprotno tome, Scarpetta i sur. (2002) pokazuju da promjene tržišnih udjela poduzeća koja posluju samo neznatno utječu na produktivnost, dok se ulaskom poduzeća na tržište i izlaskom s njega može objasniti između 20 i 40% ukupnog rasta produktivnosti u deset promatranih država članica OECD-a. Ta prividna suprotnost vjerojatno se može objasniti strukturama promatranih gospodarstava. U niskoproduktivnom gospodarstvu u razvoju sa snažnim utjecajem države i nerestrukturiranih poduzeća, poput kineskoga, sigurno postoji više prostora za povećanje produktivnosti premještanjem rada nego u razvijenim tržišnim gospodarstvima s konkurentnim privatnim sektorom i ograničenom ulogom države u gospodarstvu.

Stoga se u ovom radu snažna uloga države implicitno smatra posrednim dokazom postojanja značajnog prostora za povećanje produktivnosti intenzivnijim premještanjem poslova u Hrvatskoj. Stoga će naglasak biti na onim obilježjima poduzeća koja povećavaju i smanjuju zaposlenost, dok će detaljnije istraživanje točnih doprinosa tokova poslova biti ostavljeno za neko buduće istraživanje.

4. Ukupni tokovi poslova u Hrvatskoj

4.1. Opis podataka

Pokazatelji tokova poslova izračunani su na temelju podataka iz FINA-ine baze godišnjih izvješća poduzeća. Baza sadržava izvješća više od 100.000 poduzeća koja su svoje

financijsko izvješće predala tijekom barem dvije uzastopne godine u razdoblju do 1993. do 2006. godine. Budući da sva poduzeća imaju zakonsku obvezu predaje izvješća, FINA smatra kako poduzeća u bazi čine golemu većinu poduzeća koja posluju u Hrvatskoj te da samo manji broj poduzeća zanemaruje navedenu zakonsku obvezu. Populacija za izračun pokazatelja tokova poslova u svakoj pojedinoj godini obuhvaća između 30.000 i 65.000 poduzeća koja su predala uzastopna izvješća, ovisno u svakoj od navedenih godina.

Kako bi se osigurala konzistentnost podataka i uklonila većina pogrešaka i propusta koji postoje u bazi, pregledane su sve opservacije povezane s razmjerno velikim promjenama zaposlenosti u svakoj od promatranih godina. Uklanjanje neuobičajeno velikih promjena zaposlenosti u tim poduzećima u prosjeku je smanjilo ukupnu stopu obrtaja poslova za otprilike 2 postotna boda (za otprilike po 1 postotni bod stopu nastanka i stopu nestanka poslova) ili za otprilike 13% ispravljenih tokova poslova. Također, kao što je već navedeno, sva poduzeća koja nisu predala izvješća u dvije uzastopne godine izostavljena su iz populacije jer je nemoguće razdvojiti novoosnovana poduzeća koja su tek počela slati izvješća od onih koja to nisu činila u prethodnom razdoblju. Provođenje obiju navedenih procedura prilagodbe podataka stvara mogućnost podcjenjivanja tokova poslova u procjenama, premda neke od preostalih pogrešaka mogu djelovati suprotno. Učinci navedenih procedura, kao i alternativne metode čišćenja podatka, podrobno su opisani u dodatku I.

4.2. Nastanak i nestanak poslova

Niz pokazatelja tokova poslova čini koherentan okvir za njihovu analizu. Navedene ćemo koncepte postupno uvoditi tijekom rada prema potrebi. Budući da se definicije pojedinih tokova poslova razlikuju od autora do autora, sve definicije koje se rabe u ovome radu preuzete su iz utjecajnog sažetka koji su sastavili Davis i Haltiwanger (1999). Prema navedenim autorima, postoje tri temeljna toka poslova koje oni definiraju na sljedeći način.

Nastanak poslova jednak je zbroju novih radnih mjesta u svim poslovnim jedinicama koje su tijekom promatrane godine povećale zaposlenost.

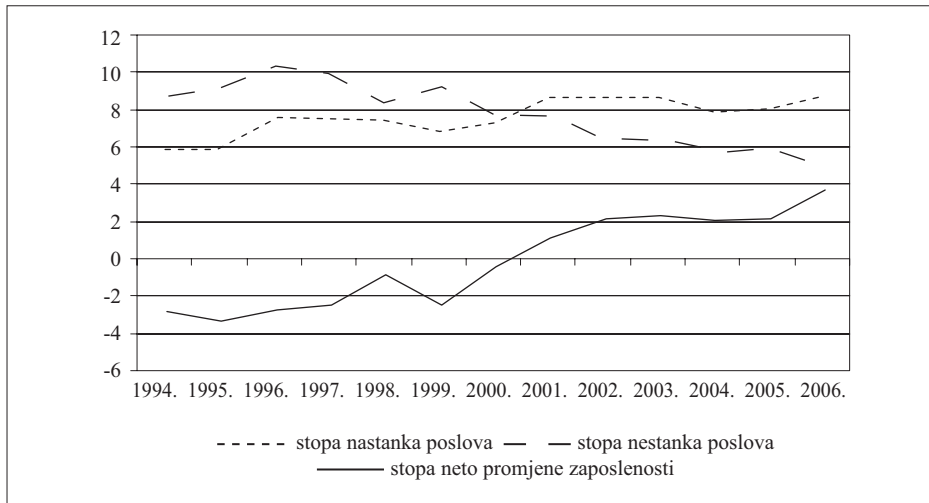
Nestanak poslova jednak je zbroju ugašenih radnih mjesta u svim poslovnim jedinicama koje su tijekom promatrane godine smanjile zaposlenost.

Neto promjena zaposlenosti jednaka je razlici između nastalih i nestalih poslova.

Tokovi poslova obično se izražavaju kao omjeri prema prosjeku zaposlenosti na početku i na kraju promatranog razdoblja. Davis i Haltiwanger (1999) nadalje napominju kako je poželjno bilježiti i tokove poslova unutar poduzeća, među pojedinim pogonima, ali u tome uspijevaju samo malobrojne studije. U literaturi prevladava upotreba podataka na razini pojedinih poduzeća, što čini nemogućim izravno mjerenje tokova među različitim pogonima unutar istoga poduzeća. Načelno, poželjno je i bilježenje tokova koji nastaju zbog otvaranja i zatvaranja poduzeća, ali se takvi tokovi često ispuštaju zbog teškoća s razlikovanjem navedenih događaja i neizvješćivanja, što je učinjeno i u ovome radu. Ispuštanje tokova poslova unutar pojedinih poduzeća i tokova povezanih s otvaranjem/zatvaranjem poduzeća može donekle podcijeniti izračunane tokove poslova s obzirom na njihove stvarne vrijednosti.

Slika 1. prikazuje stope nastanka i nestanka poslova u Hrvatskoj u razdoblju od 1994. do 2006. godine. Vidljivo je smanjenje stope nestanka poslova i povećanje stope nastanka poslova, koja se 2001. izjednačila sa stopom nestanka poslova i nakon toga je premašila. U skladu s dinamikom tih dvaju tokova poslova, neto promjena zaposlenosti je 2001. postala pozitivna i od tada se znatno povećala. Takva dinamika neto tokova poslova uvelike je usklađena s promjenom zaposlenosti opaženom tijekom istog razdoblja.

Slika 1. *Stope nastanka i nestanka poslova te neto promjene zaposlenosti u Hrvatskoj (1994-2006) (u %)*

Izvor: vlastiti izračun na temelju podataka FINA-e

Prikazane stope nastanka i nestanka poslova, premda razmjerno skromne u međunarodnoj usporedbi, prosječno su dvostruko veće od onih koje je za Hrvatsku izračunao Rutkowski na temelju podataka iz 2001. godine (njegova je stopa nastanka poslova iznosila 3,5%, a stopa nestanka poslova 4,9%, u usporedbi sa stopama od 8,7 i 7,7%, izračunanih u ovome radu za istu godinu). Takva velika razlika u dva skupa pokazatelja tokova poslova ponajprije je rezultat postupka uzorkovanja koji je primijenio Rutkowski (2003). U ovom se radu, suprotno njegovu pristupu, koristi cjelokupna populacija poduzeća koja su predavala izvješća.¹ Budući da se stope nastanka i nestanka poslova bitno razlikuju za različite skupine poduzeća, svaka pristranost prema većim poduzećima bitno će smanjiti izračunane pokazatelje tokova poslova, što se doista primjećuje u uzorku kojim se koristi Rutkowski (2003), i to ne samo među skupinama poduzeća, već i unutar pojedinih skupina. Tokovi poslo-

¹ Rutkowski se koristio slučajnim uzorkom od 12.000 poduzeća, što je činilo otprilike četvrtinu ukupne populacije. Uzorak je konstruiran kako bi osigurao reprezentativnost poduzeća s obzirom na vlasništvo i regionalnu pripadnost. Međutim, čini se da se poduzeća iz uzorka po nekim osobitostima razlikuju od ukupne populacije. Na primjer, dok poduzeća do 50 zaposlenih čine manje od 14% zaposlenosti u uzorku kojim se koristio Rutkowski, ona čine otprilike trećinu zaposlenosti ukupne populacije. Nadalje, poduzeća s više od 500 zaposlenih čine gotovo polovicu zaposlenih u uzorku, dok je njihov udio u ukupnoj populaciji približno jednak trećini.

va za pojedine skupine poduzeća niži su od njihovih vrijednosti izračunanih primjenom istog postupka za čišćenje podatka na cjelokupnoj populaciji poduzeća, što potvrđuje pristranost njegova uzorka i unutar pojedinih kategorija poduzeća razvrstanih po veličini. Razlike u proceduri za čišćenje podataka, uz pomoć kojih se može ukloniti dio tokova poslova i iznad onih prouzročenih greškama u bazi podataka, drugi su mogući uzrok razlika, ali njima se vjerojatno ne može objasniti znatan dio razlika (ta je metoda detaljno razmotrena u dodatku I).

4.3. Obrtaj poslova i višak premještanja poslova

Obrtaj poslova i višak premještanja poslova sažetak su ukupnog intenziteta tokova poslova. Njihove su definicije, prema Davis i Haltiwanger (1999), sljedeće.

Obrtaj poslova zbroj je apsolutnih vrijednosti novih i ugašenih radnih mjesta, odnosno zbroj nastanka i nestanka poslova.

Višak premještanja poslova jednak je razlici između obrtaja poslova i apsolutne vrijednosti neto promjene zaposlenosti. To je dio obrtaja poslova koji je iznad razine potrebne za zadovoljavanje neto promjene zaposlenosti.

Dok obrtaj poslova odražava ukupan broj poslova koji su nastali ili nestali, višak premještanja poslova obuhvaća samo one poslove koji su "premješteni" iz jednoga u drugo poduzeće, odnosno poslove koji cirkuliraju među različitim poduzećima.

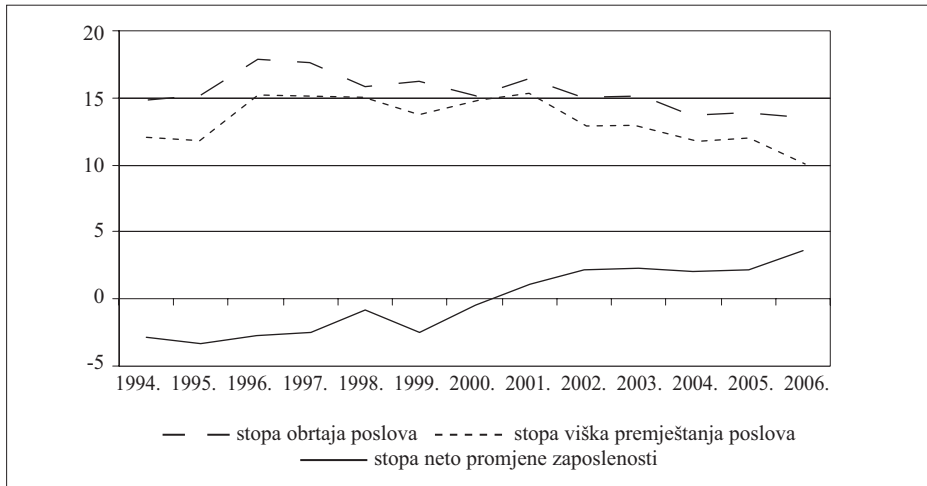
Stopa obrtaja poslova u Hrvatskoj dosegla je maksimum od gotovo 18% sredinom 1990-ih, na vrhuncu procesa transformacije, te se do 2006. godine smanjila za otprilike četvrtinu (slika 2). Stopa viška premještanja poslova bila je stabilna do 2001. godine, kada je naglo pala za više od trećine, što je bilo posljedica smanjenja broja poslova koji se premještaju među poduzećima. Padajuća stopa viška premještanja poslova pokazuje da danas cirkulira mnogo manje poslova te da je dinamika restrukturiranja oslabila u odnosu prema dinamici iz prošlog desetljeća. Uz te nalaze o kvantitativnom slabljenju razmjera viška premještanja poslova, u nastavku ćemo podrobno istražiti i kvalitetu tog restrukturiranja.

4.4. Dekompozicija viška premještanja poslova

Kako je već navedeno, stope neto promjene zaposlenosti donedavno su bile prilično niske pa je višak premještanja poslova bio značajan tok. Dublji uvid u determinante koje utječu na višak premještanja poslova može se dobiti iz detaljnih podataka o tokovima poslova i višku premještanja poslova dekomponiranima prema različitim obilježjima poduzeća, kao što su veličina, vlasništvo, ekonomska djelatnost i regija u kojoj poduzeće djeluje. Pojednostavnjeno, dekompozicija viška premještanja poslova na jednostavan način daje informacije o temeljnim razlikama među poduzećima koja rastu i onima koja se smanjuju. Tako se višak premještanja poslova može podijeliti na dvije komponente: dio tokova koji se ostvaruje unutar određene skupine poduzeća (npr. poduzeća koja posluju u određenoj ekonomskoj djelatnosti) i dio tokova među različitim skupinama poduzeća.

Prva komponenta (tokovi unutar skupine) mjeri se zbrajanjem viškova premještanja poslova izračunanih za svaku skupinu poduzeća posebno, npr. onih unutar iste ekonomske djelatnosti. Druga komponenta (tokovi među skupinama) mjeri se oduzimanjem ap-

Slika 2. Stope obrtaja poslova, viška premještanja poslova i neto promjene zaposlenosti u Hrvatskoj (1994-2006) (u %)

Izvor: vlastiti izračun na temelju podatka FINA-e

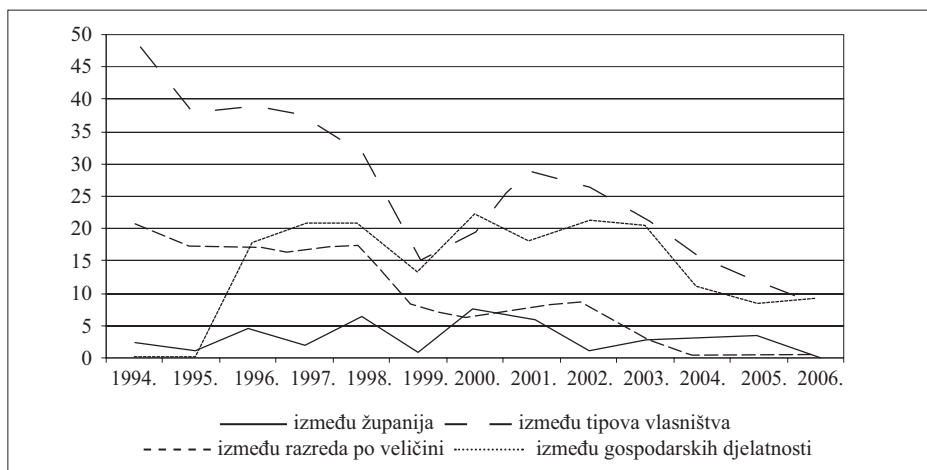
solutne vrijednosti stope neto promjene zaposlenosti za svaku skupinu od apsolutne vrijednosti stope neto promjene zaposlenosti za sve skupine i potom zbrajanjem tako dobivenih odstupanja (Faggio i Konings, 1998). Iz slike 3, koja prikazuje dekompoziciju tokova unutar skupine i onih među skupinama, vidljivo je da je razlika u vlasničkoj strukturi bila najvažniji čimbenik koji je utjecao na premještanje poslova u Hrvatskoj tijekom tranzicijskog procesa.

Dok se tijekom ranih 1990-ih gotovo polovica viška premještanja poslova ostvarivala među poduzećima s različitim vlasništvom (uglavnom među *de novo*² privatnim poduzećima i svim drugim poduzećima, kako će se kasnije pokazati), u novije se vrijeme to događalo s viškom premještanja poslova manjim od desetine. To je smanjenje osobito važno zbog bitno smanjenog opsega ukupnog viška premještanja poslova, koji se od početka ovog desetljeća smanjio za trećinu. Tako pokazatelji tokova poslova koji se ostvaruju među različitim skupinama poduzeća izravno potvrđuju usporevanje restrukturiranja jer se u ovom desetljeću više tokova poslova ostvarivalo među sličnim poduzećima, odnosno poslovi su cirkulirali među poduzećima istih skupina.

Druge se značajke poduzeća ne čine toliko značajnima za objašnjenje dinamike premještanja poslova. Glavnina viška premještanja poslova zbila se unutar pojedinih djelatnosti (definiranih na temelju NKD klasifikacije s dvije znamenke) s manje od 20% ukupnog viška premještanja među različitim djelatnostima, što je nedavno smanjeno na manje od 10%. Faggio i Konings (1998) pokazuju nalaze slične onima za Rumunjsku, dok je premještanje među djelatnostima obuhvatilo samo 10% ukupnog viška premještanja po-

² *De novo* poduzeća označavaju novoosnovana poduzeća koja su odmah od nastanka u privatnom vlasništvu.

Slika 3. Dekompozicija viška premještanja poslova u Hrvatskoj prema različitim kriterijima (1994-2006) (u %)

Izvor: vlastiti izračun na temelju podataka FINA-e

slova u Rumunjskoj i čak 50% premještanja u Estoniji.³ Premda se pokatkad tvrdi da su regionalne razlike u Hrvatskoj osobito velike, dekompozicija viška premještanja poslova prema regijama pokazuje razmjerno nisku razinu regionalne mobilnosti poslova, s manje od 3% viška premještanja koji se prosječno godišnje zbivao među županijama, da bi se konačno 2006. godine zaustavio. Taj je pokazatelj ipak potrebno prihvatiti s određenim oprezom jer se zaposlenost bilježi prema sjedištu poduzeća, a ne prema stvarnome mjestu gdje se posao ostvaruje, što ga može pomaknuti u bilo kojem smjeru. Osim toga, čak i razmjerno niska migracija poslova među regijama, ako je smjer tih migracija stabilan, može tijekom vremena stvoriti velike neravnoteže. Konačno, stope nastanka poslova u malim su poduzećima bile iznimno visoke, ali njihov se rast usporio i premještanje poslova među poduzećima u različitim razredima prestalo je biti važno kako su se poduzeća do 20 zaposlenih približila četvrtini ukupne zaposlenosti potkraj 1990-ih.

4.5. Dekompozicija nastanka i nestanka poslova

Dok dekompozicija viška premještanja poslova daje samo informacije o općim obilježjima poduzeća koje su utjecale na proces tokova poslova (npr. tip vlasništva), moguće je pobliže razmotriti pojedinačne osobitosti poduzeća koja stvaraju nova radna mjesta i onih koja ih uništavaju te usporediti njihovo ponašanje (npr. ponašanja novoosnovanih privatnih poduzeća u odnosu prema poduzećima u vlasništvu države). To je najjednostavnije postići usporedbom pokazatelja nastanka i nestanka poslova dekomponiranih prema obilježjima poduzeća. Budući da je već utvrđeno kako je vlasništvo nad poduzećem nje-

³ Faggio i Konings (1998) u Bugarskoj su i Estoniji promatrali razdoblje od 1993. do 1996. godine, dok su za Rumunjsku u istraživanje uključene samo 1995. i 1996. godina.

govo najbitnije obilježje koje je utjecalo na dinamiku premještanja poslova, u tablicama 1. i 2. prikazane su stope nastanka i nestanka poslova dekomponirane prema vlasništvu.

Tablica 1. Stope nastanka i nestanka poslova prema vlasništvu (1994-2006) (u %)

Stopa nastanka poslova	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
javno, komunalno i sl.	1,3	1,7	2,9	2,9	1,7	1,9	1,6	1,2	1,2	2,7	1,7	1,6	2,6
privatizacija u tijeku	3,3	1,3	2,5	4,0	3,5	5,0	3,0	3,5	2,5	4,0	3,4	4,0	5,3
privatizacija nije započeta	3,0	1,7	4,0	3,6	5,7	3,7	1,8	3,1	3,5	3,2	1,8	1,6	1,2
privatno – od osnivanja	31,4	23,5	23,8	20,0	17,8	14,9	14,3	16,7	15,8	14,8	13,0	13,0	13,4
privatizirano	2,8	2,3	2,8	2,4	2,7	2,6	4,1	4,3	4,2	4,2	3,3	3,9	4,0
zadruženo vlasništvo	2,1	1,5	1,8	3,8	7,9	3,5	4,1	3,9	7,3	7,4	7,0	8,4	7,6
mješovito – pretežno priv.	2,5	2,5	2,5	3,9	3,4	2,6	5,3	3,9	3,3	3,6	4,0	4,0	3,7
mješovito – pretežno drž.	1,4	1,3	2,7	2,0	3,2	2,3	2,4	5,4	2,8	2,7	3,2	2,4	1,2
<i>ukupno</i>	<i>5,9</i>	<i>5,9</i>	<i>7,5</i>	<i>7,5</i>	<i>7,4</i>	<i>6,8</i>	<i>7,3</i>	<i>8,7</i>	<i>8,6</i>	<i>8,7</i>	<i>7,9</i>	<i>8,1</i>	<i>8,6</i>
Stopa nestanka poslova	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
javno, komunalno i sl.	4,7	1,6	1,3	3,9	2,9	2,7	1,6	2,7	6,3	2,4	1,2	1,2	2,0
privatizacija u tijeku	9,5	10,3	12,8	9,5	12,1	10,7	21,4	6,7	7,0	6,3	4,5	11,5	3,9
privatizacija nije započeta	6,4	13,5	5,3	8,3	7,6	8,7	7,3	3,6	3,6	1,2	2,3	1,8	3,7
privatno – od osnivanja	9,2	11,5	12,2	9,7	10,3	12,1	10,4	8,4	7,0	7,0	7,1	7,5	6,0
privatizirano	9,8	10,1	9,8	10,8	8,8	9,9	8,6	8,0	5,4	7,5	6,2	6,5	4,8
zadruženo vlasništvo	9,5	8,8	15,4	13,0	15,9	12,7	13,0	10,9	9,6	7,1	7,2	7,1	7,0
mješovito – pretežno priv.	9,2	8,7	14,0	10,1	8,1	9,1	6,0	9,6	5,2	7,6	5,7	5,6	4,3
mješovito – pretežno drž.	10,4	12,4	13,6	16,6	9,6	8,0	6,6	10,3	8,4	7,3	7,7	3,8	3,7
<i>ukupno</i>	<i>8,8</i>	<i>9,2</i>	<i>10,2</i>	<i>9,9</i>	<i>8,3</i>	<i>9,3</i>	<i>7,7</i>	<i>7,6</i>	<i>6,4</i>	<i>6,3</i>	<i>5,8</i>	<i>5,9</i>	<i>5,0</i>

Izvor: vlastiti izračun na temelju podataka FINA-e

Dekompozicija nastanka i nestanka poslova nameće nekoliko zaključaka. Kao prvo, doprinos ukupnoj stopi nastanka poslova oštro se razlikuje između *de novo* poduzeća i svih drugih poduzeća, uključujući ona u mješovitom vlasništvu s većinskim udjelom privatnog vlasnika ili u potpunosti privatizirana poduzeća. Sama činjenica da nastanak novih poslova u *de novo* poduzećima objašnjava glavninu novih poslova osobito ne začuđuje, premda donekle iznenađuju razmjeri razlika s obzirom na druga privatna podu-

Tablica 2. Struktura doprinosa nastanka i nestanka poslova u svakoj vlasničkoj kategoriji ukupnom nastanku i nestanku poslova (1994-2006) (u %)

Stopa nastanka poslova	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
javno, komunalno i sl.	3,7	5,1	6,7	6,9	4,0	4,0	3,7	2,1	2,1	4,8	3,2	3,0	3,3
privatizacija u tijeku	4,7	0,9	1,0	1,4	1,0	1,2	0,6	0,6	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4
privatizacija nije započeta	1,6	0,7	1,0	0,7	1,2	1,0	0,4	1,2	0,6	0,8	0,5	0,4	0,3
privatno – od osnivanja	68,6	73,6	72,0	72,0	74,0	76,4	70,8	76,0	80,3	78,7	81,1	81,9	83,7
privatizirano	9,7	8,3	7,6	6,2	6,8	7,2	10,3	8,6	8,2	7,4	5,8	6,4	5,9
zadruženo vlasništvo	0,6	0,2	0,2	0,3	0,6	0,3	0,3	0,2	0,4	0,3	0,3	0,4	0,3
mješovito – pretežno priv.	6,1	6,9	5,3	8,7	7,1	5,9	10,2	6,8	5,8	5,5	6,4	6,2	5,0
mješovito – pretežno drž.	5,0	4,3	6,3	3,8	5,3	4,0	3,7	4,5	2,2	1,8	2,1	1,4	1,0
ukupno – državno	15,0	11,0	15,0	12,7	11,5	10,2	8,4	8,4	5,3	8,0	6,3	5,2	5,1
ukupno – privatno	85,0	89,0	85,0	87,3	88,5	89,8	91,6	91,6	94,7	92,0	93,7	94,8	94,9
<i>ukupno</i>	<i>5,9</i>	<i>5,9</i>	<i>7,5</i>	<i>7,5</i>	<i>7,4</i>	<i>6,8</i>	<i>7,3</i>	<i>8,7</i>	<i>8,6</i>	<i>8,7</i>	<i>7,9</i>	<i>8,1</i>	<i>8,6</i>
Stopa nestanka poslova	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
javno, komunalno i sl.	9,1	3,1	2,3	6,9	6,3	4,2	3,7	5,4	14,5	5,8	3,1	2,9	4,5
privatizacija u tijeku	9,1	4,6	3,6	2,6	3,2	1,9	4,4	1,2	1,5	1,2	0,8	1,6	0,6
privatizacija nije započeta	2,3	3,6	1,0	1,1	1,5	1,7	1,4	1,6	0,8	0,4	0,8	0,7	1,7
privatno – od osnivanja	13,6	22,9	27,2	26,4	38,4	45,7	49,1	43,7	47,5	51,2	60,1	65,0	65,2
privatizirano	23,3	23,0	19,9	21,1	20,2	20,3	20,2	18,5	14,0	18,1	15,2	14,6	12,3
zadruženo vlasništvo	1,8	0,9	1,0	0,8	1,1	0,7	0,8	0,6	0,6	0,5	0,4	0,4	0,5
mješovito – pretežno priv.	15,1	15,2	21,9	17,2	15,3	15,4	10,9	19,1	12,3	16,2	12,6	11,9	10,0
mješovito – pretežno drž.	25,6	26,7	23,2	23,8	14,0	10,1	9,5	9,9	8,7	6,7	6,9	3,0	5,2
ukupno – državno	46,2	38,0	30,0	34,5	24,9	17,9	18,9	18,1	25,6	14,1	11,7	8,2	11,9
ukupno – privatno	53,8	62,0	70,0	65,5	75,1	82,1	81,1	81,9	74,4	85,9	88,3	91,8	88,1
<i>ukupno</i>	<i>8,8</i>	<i>9,2</i>	<i>10,2</i>	<i>9,9</i>	<i>8,3</i>	<i>9,3</i>	<i>7,7</i>	<i>7,6</i>	<i>6,4</i>	<i>6,3</i>	<i>5,8</i>	<i>5,9</i>	<i>5,0</i>

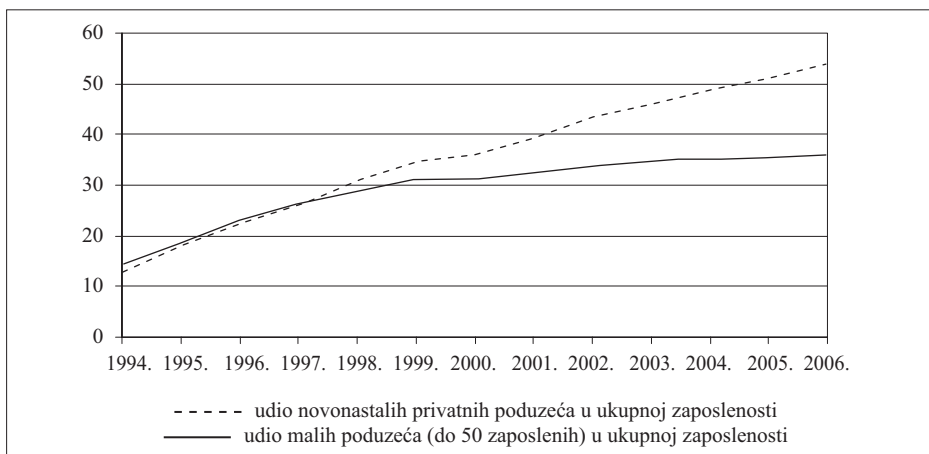
Izvor: vlastiti izračun na temelju podataka FINA-e

zeća jer stope nastanka poslova u *de novo* poduzećima višestruko nadmašuju one u ostalim poduzećima (u prosjeku za gotovo pet puta). Sva privatna poduzeća zajedno pridonijela su s devet od svakih deset novih poslova, pri čemu su za gotovo osam od tih deset zaslužna novoosnovana privatna poduzeća. Stope nestanka poslova nisu se znatnije razlikovale među skupinama poduzeća, ali ipak je neobično što je stopa nestanka poslova u *de novo* poduzećima bila nešto viša od prosjeka svih ostalih skupina tijekom promatranog razdoblja. *De novo* poduzeća odgovorna su za otprilike polovicu svih poslova nestalih 2000. godine, a od tada se njihov udio u nestalim poslovima još i povećao. Neovisno o razmjerima nestanka poslova u novoosnovanim privatnim poduzećima, samo su ta poduzeća dodavala neto poslove. Za svakih deset otprije postojećih radnih mjesta u tim poduzećima ona su prosječno svake godine tijekom promatranog razdoblja dodala gotovo tri nova. Takva je dinamika tokova poslova učeterostručila udio *de novo* poduzeća u ukupnoj zaposlenosti pa su ona dosegla polovicu ukupne zaposlenosti u izvješćima poduzeća krajem promatranog razdoblja. Fizički rast tih poduzeća bio je jedini izvor povećanja ukupne zaposlenosti.

Jedna od posljedica prikazanih podatka jest da se privatizirana poduzeća nisu ponašala bitno drugačije od poduzeća u državnom vlasništvu. Dok su privatizirana poduzeća u prosjeku godišnje dodavala samo 3,3 nova radna mjesta na svakih 100 radnih mjesta koja su postojala u tim poduzećima, istodobno su uništavala 8,2 radna mjesta na svakih 100 postojećih radnih mjesta u promatranom razdoblju. Stopa nestanka poslova u privatiziranim poduzećima premašila je, dakle, dva i pol puta stopu nastanka poslova u tim poduzećima. Ako je privatizacija koristila poslovanju tih poduzeća, na te bi koristi trebali uputiti neki drugi pokazatelji kao što je porast proizvodnosti, a ne opseg nastalih poslova.

Poslovi u sektoru državnih poduzeća polako su odumirali tijekom promatranog razdoblja, iako je taj proces potrajao do potkraj promatranog razdoblja. Pad ukupne zaposlenosti odužio se upravo zbog spore prilagodbe zaposlenosti u državnim i privatiziranim poduzećima, kao i dugog vremena potrebnoga da bi novi privatni sektor stvorio poslove.

Slika 4. Udjeli novonastalih i malih poduzeća u ukupnoj zaposlenosti (1994-2006) (u %)

Izvor: vlastiti izračun na temelju podataka FINA-e

Novoosnovana poduzeća koja su generirala zaposlenost uglavnom su bila malena. Dok su poduzeća s manje od 50 zaposlenih kontinuirano stvarala nova radna mjesta, ona s više od 50 zaposlenih donedavno su neprekidno otpuštala radnike. Međutim, upravo je smanjenje broja nestalih radnih mjesta u velikim poduzećima preokrenulo situaciju u korist pozitivne neto promjene zaposlenosti. Premda se udio većih poduzeća znatno smanjio s početnih devet desetina zaposlenosti, još uvijek su zapošljavala otprilike dvije trećine radnika u poduzećima koja su podnosila izvješća te se čini da se njihov udio u zaposlenosti stabilizirao kada su prestala otpuštati radnike.

Dinamična su poduzeća locirana uglavnom u Zagrebu i njegovoj okolici, pretežito u Zagrebačkoj županiji, dok je u ostalim regijama nastanak poslova sustigao nestanak poslova bitno kasnije u promatranom razdoblju. S obzirom na djelatnosti, dinamična poduzeća često posluju u djelatnostima trgovine i graditeljstva.

Tablica 3. Stope neto promjene zaposlenosti u županijama (1994-2006) (u %)^a

Županije	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Istarska	-6,7	-4,6	-1,9	-2,1	0,7	-1,2	0,2	1,2	0,8	0,2	0,4	0,6	2,2
Grad zagreb	-2,2	-0,1	0,7	-1,5	-1,1	-1,8	0,2	0,6	1,1	2,6	3,3	3,6	3,9
Splitsko-dalmatinska	-2,4	-5,6	-4,3	-4,4	-2,1	-2,0	0,7	3,3	4,7	3,9	2,9	2,0	1,8
Primorsko-goranska	-3,4	-7,5	-5,7	-2,3	-2,7	-2,4	2,2	3,2	4,1	2,0	1,1	0,5	3,2
Varaždinska	-6,7	-8,7	-3,6	-0,1	1,2	-2,5	1,4	1,6	4,1	3,5	0,5	2,6	5,2
Zagrebačka	-2,6	-1,9	0,7	0,1	-0,5	-0,8	-2,4	6,7	4,8	7,8	6,3	2,2	6,1
Vukovarsko-srijemska	0,7	-8,9	-4,2	3,1	7,3	-6,4	-0,1	4,3	3,2	5,6	3,3	3,4	3,3
Brodsko-posavska	-2,9	-1,6	-3,0	-1,6	0,9	-5,5	-5,6	-0,1	3,6	6,6	1,8	1,7	3,8
Dubrovačko-neretvanska	-4,7	-6,7	-6,3	-3,1	-2,9	-5,8	-3,6	-0,3	1,8	0,0	0,1	2,5	4,8
Bjelovarsko-bilogorska	-5,4	-4,5	-11,6	-6,7	2,1	-7,3	-1,2	-2,7	3,7	6,1	0,2	0,8	3,5
Osječko-baranjska	-4,1	-5,1	-13,7	-2,1	1,8	-2,4	-3,6	0,1	-0,1	0,9	0,1	0,9	4,6
Krapinsko-zagorska	-0,8	-4,1	-6,9	-4,9	-2,4	-1,7	-2,5	3,3	-0,6	0,8	1,0	0,4	3,3
Sisačko-moslavačka	-3,5	-4,4	-0,2	-14,6	-1,0	0,4	3,3	-9,2	-0,9	1,1	2,9	1,8	0,9
Zadarska	-5,2	-0,1	-2,2	-3,3	2,1	-2,9	3,8	-2,1	3,8	-0,2	1,1	3,3	5,6
Međimurska	1,7	-5,5	-7,2	2,1	0,8	-2,3	1,3	5,7	2,4	-1,4	2,5	1,2	2,8
Koprivničko-križevačka	0,0	-13,9	-1,3	-5,7	-4,0	-0,5	-3,3	-2,8	4,0	1,0	-1,5	2,7	2,7
Požeško-slavonska	0,3	-6,2	1,2	-2,7	-1,1	-7,5	-1,1	1,3	3,6	0,2	-1,9	1,6	5,9
Šibensko-kninska	-3,2	1,3	-3,2	-5,6	-3,7	-3,4	0,3	4,9	0,3	-5,3	-6,8	2,8	3,3
Ličko-senjska	-5,6	-4,9	-4,9	-2,0	-6,7	-6,1	-0,3	0,8	-0,5	1,6	-0,4	-1,0	4,2
Virovitičko-podravska	-8,8	-4,9	-2,7	-1,9	-3,2	-3,5	-12,7	-4,5	1,5	-3,9	0,5	-2,6	1,7
Karlovačka	1,1	-0,7	-6,4	-5,5	-3,7	-6,9	-4,2	2,1	4,5	0,9	-0,6	-8,6	3,3

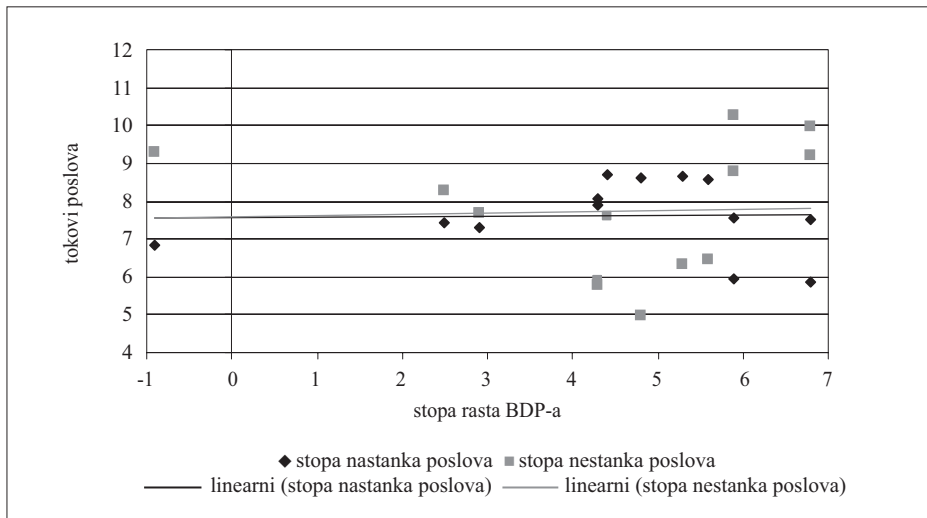
^aŽupanije su navedene prema godini u kojoj je neto promjena zaposlenosti postala pozitivna.

Izvor: vlastiti izračun na temelju podataka FINA-e

4.6. Ciklična obilježja nastanka i nestanka poslova

Kretanje tokova poslova unutar poslovnog ciklusa posljednje je zanimljivo pitanje vezano za njihovu dinamiku. U tipičnom tržišnom gospodarstvu stopa nastanka poslova prociklična je, odnosno povećava se tijekom ekonomske ekspanzije i smanjuje tijekom recesije. Stopa nestanka poslova istodobno se ponaša kontraciklički, ali snažnije od kretanja stope nastanka poslova, pa je stoga tijekom ekonomskog ciklusa nadvladava (Davis i Haltiwanger, 1999). Tokovi poslova u Hrvatskoj ne pokazuju znatnija ciklična obilježja (slika 8)⁴, neovisno o odabranom vremenskom razdoblju.⁵ To znači da je razina zaposlenosti razmjerno otporna na kratkoročne gospodarske fluktuacije i sporo im se prilagođava.

Slika 5. *Ciklična obilježja nastanka i nestanka poslova (1994-2006) (u %)*

Izvor: vlastiti izračun na temelju podataka FINA-e, DZS

Izostanak korelacije između ukupnih tokova poslova i BDP-a potvrđuje nepovezanost dinamike zaposlenosti i dinamike BDP-a tijekom promatranog razdoblja. Stoga je prilagodba zaposlenosti tranzicijskom šoku dugotrajan proces, neovisno o ukupnom obrtaju poslova koji je bio daleko od zanemarivoga i o znatnom višku premještanja poslova. Otpornost stopa nestanka poslova na fluktuacije ekonomske aktivnosti tipično je za čvrsto regulirana tržišta rada, na kojima je trošak prilagodbe zaposlenosti veći od mogućih ušteda ostvarenih optimizacijom razine zaposlenosti, premda je točne razloge takvog ponašanja u Hrvatskoj potrebno dodatno istražiti.

⁴ Budući da je stopa neto promjene zaposlenosti jednostavna razlika stopa nastanka i nestanka poslova, ni ona ne pokazuje ciklična obilježja.

⁵ Navedeni se zaključak ne mijenja ni ako se promatra samo novije razdoblje, otkako je neto promjena zaposlenosti postala pozitivna (od 2001. do 2006. godine) jer stopa nestanka poslova nije osjetljiva na poslovni ciklus, dok je stopa nastanka poslova samo neznatno osjetljiva na ciklus – stopa rasta BDP-a treba porasti za 3 postotna boda da bi se stopa promjene zaposlenosti povećala za jedan postotni bod.

4.7. Obilježja tokova poslova u Hrvatskoj

S uspješnom tranzicijom na tržištu rada obično se povezuje niz stiliziranih činjenica (među ostalim, vidjeti Faggio i Konings, 1998; Haltiwanger i Vodopivec, 2000, 2003; Jurajda i Terrell, 2001; Haltiwanger, Lehmann i Terrell, 2003):

- tranzicija obično počinje brzim porastom stope nestanka poslova, što je znak učinkovite transformacije “staroga” socijalističkog sektora gospodarstva,
- više stope nastanka poslova slijede ubrzo nakon početnog porasta stope nestanka poslova te vode porastu zaposlenosti,
- mala privatna poduzeća stvaraju većinu novih radnih mjesta i postaju glavni pokretač procesa njihova premještanja,
- glavninu premještanja poslova trebali bi činiti poslovi koji se sele iz jedne djelatnosti/regije gospodarstva u drugu, naznačujući time “duboko” restrukturiranje.

Premda je proces u Hrvatskoj uglavnom slijedio putanju koju su zacrtala uspješna tranzicijska gospodarstva, taj je proces imao i nekoliko specifičnosti. Prvo, varijacija stopa nastanka i nestanka poslova u promatranom je razdoblju razmjerno malena s obzirom na opseg ekonomske promjene koja ih je potaknula. Davis i Haltiwanger (1999) naglašavaju slabu usporedivost podataka o tokovima poslova među zemljama, ali ipak zaključuju da one nisu bitno različite jer otprilike jedan od deset poslova u godini nestaje i nastaje u razvijenim tržišnim gospodarstvima, jednako kao i u tranzicijskim zemljama. Za razliku od uobičajene dinamike tokova poslova u razvijenim tržišnim gospodarstvima, koja je uz određene ciklične fluktuacije razmjerno stabilna (detaljni pregled dinamike obrtaja poslova u tržišnim gospodarstvima vidjeti OECD, 1996; Davis i Haltiwanger, 1999), tranzicijska su gospodarstva uglavnom doživjela dramatičan porast tokova poslova u ranim tranzicijskim fazama. Na temelju konstruiranih stopa nastanka i nestanka poslova Hrvatska ne stoji dobro u usporedbi s navedenim kretanjima, osobito u najranijoj tranzicijskoj fazi, kada su tokovi poslova trebali bilježiti uzlet. Nadalje, nestanak poslova dugo je nadmašivao nastanak poslova, sve do 2001. godine, unatoč zabilježenom nizu godina sa snažnim rastom proizvodnje. Štoviše, u tranzicijskim zemljama za koje su podaci raspoloživi (Faggio i Konings, 1998; Haltiwanger i Vodopivec, 2000, 2003; Jurajda i Terrell, 2001; Haltiwanger, Lehmann i Terrell, 2003) stope nastanka poslova snažnije su porasle i dale veći doprinos porastu neto promjene zaposlenosti nego u Hrvatskoj, u kojoj je pad nestanka poslova doveo do većine neto porasta zaposlenosti, dok su stope nastanka poslova blago porasle samo u 2001. godini i nakon toga ostale na dosegnutoj razini. Konačno, premještanjem poslova među djelatnostima može se protumačiti relativno skroman i smanjujući dio ukupnog premještanja poslova, uz znatan udio privatnog sektora u nestanku poslova. Sve to pokazuje da je prilagodba zaposlenosti bila dugotrajan proces. Navedeni se nalaz donekle slaže s onim iz Faggio (2007), prema kojemu se Hrvatska ubraja među države u kojima su dinamika nestanka poslova u starom sektoru i nastanka poslova u novom sektoru zaostajali za onom u ranije reformiranim zemljama.

5. Zaključak

Glavni doprinos rada jest prikaz recentnih nalaza o dinamici korporativnog restrukturiranja u Hrvatskoj. Naglasak u radu stavljen je na ukupne tokove poslova kako bi se postigao za-

dani cilj, po čemu se on bitno ne razlikuje od ranije hrvatske literature na tom području (Vehovec i Domadenik, 2003; Vujčić, 1997), te je u skladu s novijim pokušajima mjerenja obujma korporativnog restrukturiranja u gospodarstvima koja se transformiraju (Deng i sur., 2007). Međutim, nalazi rada donekle se razlikuju od starije hrvatske literature, mahom zato što se rad odnosi na novije vremensko razdoblje.

U proteklih je nekoliko godina (a osobito u 2006. godini) vidljiv snažan porast stope neto promjene zaposlenosti. On je, međutim, rezultat pada stope nestanka poslova, uglavnom u velikim poduzećima u državnom vlasništvu, a ne veće stope nastanka poslova. Ukupan obujam tokova poslova ne razlikuje se znatnije od uobičajenoga u većini zemalja, no u Hrvatskoj on prikriva visok stupanj segmentacije tržišta rada. Dok su tokovi poslova u državnim i privatiziranim poduzećima, koja još uvijek čine velik dio ukupne zaposlenosti, sve više stagnirali kako je vrijeme odmicalo, novi je privatni sektor pokazao visok stupanj dinamičnosti.

Pad broja nestalih poslova pratio je i pad premještanja poslova, tako da je manji broj poslova cirkulirao između sličnijih poduzeća, dodatno podupirući tezu o usporavanju restrukturiranja. Komponenta viška premještanja poslova koja se odnosi na tokove među skupinama poduzeća smanjila se na štetu komponente tokova unutar skupina. Manje od desetine viška premještanja poslova sada se ostvaruje među pojedinim djelatnostima (u usporedbi s jednom petinom tijekom 1990-ih), poslovi se više ne sele među županijama te među velikim i malim poduzećima, dok vlasništvo također ima manju ulogu u objašnjavanju viška premještanja poslova. Struktura zaposlenosti se stabilizirala s većom učestalošću ostvarivanja tokova poslova među sličnim poduzećima. Konačno, tokovi poslova samo neznatno variraju s gospodarskim ciklusom, što naznačuje sporu prilagodbu tržišta rada.

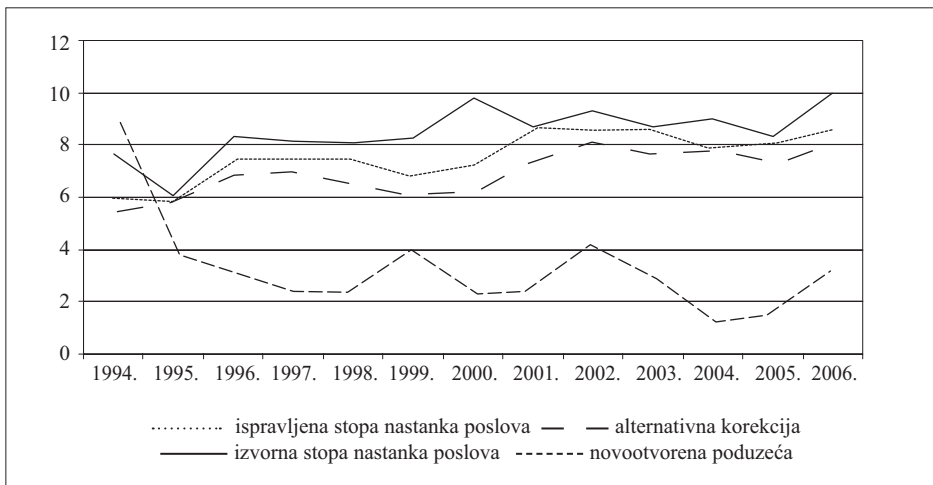
Budući koraci koji proizlaze iz ovog istraživanja obuhvatit će mjerenje doprinosa tokova poslova porastu produktivnosti, što bi omogućilo kvantifikaciju izgubljenog rasta zbog usporene dinamike restrukturiranja i ekonomskih troškova koji iz toga proizlaze.

Dodatak I. Procedura ispravljanja podataka

Kako poduzeća u prosjeku iskazuju male promjene zaposlenosti, samo nekoliko pogrešaka u bazi podataka može znatno promijeniti podatke o tokovima poslova, premda njihov utjecaj na ukupnu razinu zaposlenosti ne mora biti značajan. Stoga je nužno pregledati bazu podataka kako bi se uočile atipične vrijednosti s potencijalnim velikim utjecajem na tokove poslova. Kao što je već navedeno, opservacije povezane s velikim promjenama zaposlenosti posebno su promotrene kako bi se utvrdilo je li doista riječ o značajnim promjenama zaposlenosti ili su možda pri obradi podataka učinjene pogreške. Atipične vrijednosti koje su znatnije odudarale od ostatka serije zaposlenosti u danom poduzeću uklonjene su, ili su na njihovo mjesto interpolirane nove vrijednosti. Takva je procedura ručne identifikacije i uklanjanja pogrešaka očito manjkava, pa se u literaturi često primjenjuju zadani algoritmi. Rutkowski se (2003) koristi jednim od takvih algoritama koji uklanja opservacije povezane s velikim apsolutnim (višestruko iznad standardne devijacije promjene zaposlenosti) i relativnim (velika stopa promjene) promjenama zaposlenosti.

Slike 6. i 7. daju informacije o učincima procedure čišćenja podataka primijenjene u ovome radu na razmjere i dinamiku tokova poslova. Procedurom čišćenja iz stope nastanka poslova uklonjeno je između 0 i 2,5 postotnih bodova, uz prosjek od 0,9 postotnih bodova u cijelome promatranom razdoblju. Utjecaj na stopu nestanka poslova bio je sličan tome jer se kretao između 0 i 3 postotna boda, uz prosječnu vrijednost od 1,1 postotnog boda. Prilagodba stope nastanka poslova kulminira u 2000. godini, dok prilagodba nestanka poslova vrhunac postiže nešto kasnije, 2001. i 2002. godine. Ispravljena je serija i dalje korelirana s originalnom i iskazuje jednak trend, ali su njezine ekstremne vrijednosti donekle ublažene. Ukupno gledano, primijenjena procedura čišćenja podataka ne mijenja znatnije dinamiku izvorne serije, osim što je donekle izgladuje.

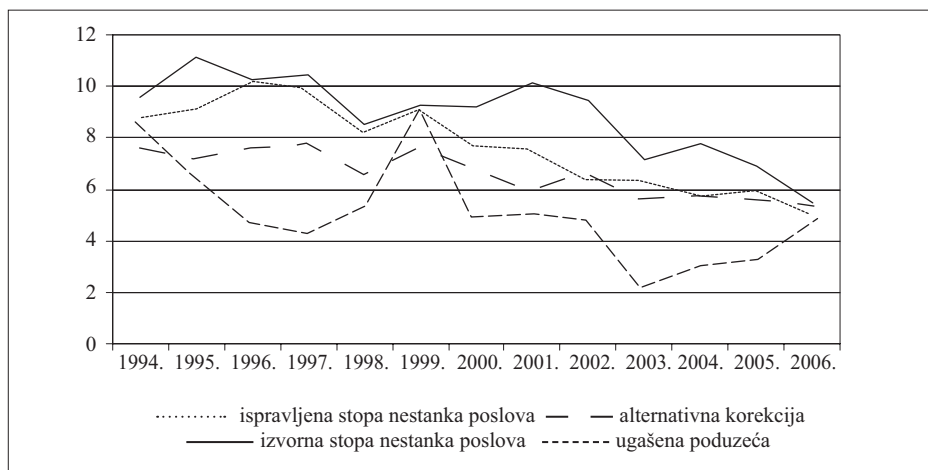
Slika 6. Učinci ispravljanja stope nastanka poslova (1994-2006) (u %)

Izvor: vlastiti izračun na temelju podataka FINA-e

Alternativna metoda čišćenja podataka kojom se koristio Rutkowski (2003), a koja se oslanja na automatizirani algoritam, iskoristit će se za testiranje robusnosti tokova poslova na primjenu različitih metoda. Struktura prilagodbe izvorne serije na temelju te alternativne procedure slična je onoj koju je proizvela i prva primijenjena metoda, ali je u prosjeku uklonila nešto više izvornih opservacija (smanjenje tokova poslova prosječno je dvostruko s obzirom na inicijalnu korekciju). Taj eksperiment načelno podupire proceduru primijenjenu u ovom radu.

Slika 7. Učinci ispravljanja stope nestanka poslova (1994-2006) (u %)

Izvor: vlastiti izračun na temelju podataka FINA-e

Utjecaj otvaranja i zatvaranja poduzeća, koji u nekim godinama čak i nadilazi konstruirane stope nastanka i nestanka poslova, potencijalno više ugrožava prikazane rezultate. Međutim, budući da ulazak na tržište i izlazak s njega nije bilo moguće razlučiti od neizvješćivanja, ta je komponenta tokova izostavljena iz analize. No trendovi pada povezani s otvaranjem i zatvaranjem poduzeća znače da njihovo uključivanje ne bi promijenilo glavni nalaz o padu obrtaja poslova, premda bi znatno povećalo samu razinu tokova poslova.

LITERATURA

Davis, S. and Haltiwanger, J., 1999. "Gross job flows" in: O. Ashenfelter and D. Card, eds. *Handbook of Labor Economics*, Vol. 3. Princeton: Princeton University Press, 2711-2805.

Deng, H. [et al.], 2007. "The Contribution of Restructuring and Reallocation to China's Productivity and Growth". *Economics Program Working Papers*, No. 07-04. The Conference Board, Economics Program.

Faggio, G. and Konings, J., 1998. “Gross Job Flows in Transition Countries: Results from Company Accounts Data for Bulgaria, Estonia and Romania”. *LICOS Discussion Papers*, No. 7798. K.U.Leuven: LICOS - Centre for Transition Economics.

Faggio, G., 2007. “Job Destruction, Job Creation and Unemployment in Transition Countries: What Can We Learn?”. *Centre for Economic Performance, CEP Discussion Paper*, No. 798.

Haltiwanger, J. C. and Vodopivec, M., 2000. “Gross Worker and Job Flows in a Transition Economy: An Analysis of Estonia” [online]. Available from: [<http://www.bsos.umd.edu/econ/haltiwanger/estonia2.pdf>].

Haltiwanger, J. C. and Vodopivec, M., 2003. “Worker flows, job flows and firm wage policies: An analysis of Slovenia”. *The Economics of Transition*, 11 (2), 253-290.

Haltiwanger, J., Lehmann, H. and Terrell, K., 2003. “Symposium on Job Creation and Job Destruction in Transition Countries: Symposium Introduction”. *The Economics of Transition*, 11 (2), 205-219.

Jurajda, S. and Terrell, K., 2001. “What Drives the Speed of Job Reallocation during Episodes of Massive Adjustment?”. *CERGE-EI Working Paper*, No. 170.

Moore D. and Vamvakidis, A., 2007. “Economic Growth in Croatia: Potential and Constraints”. *IMF Working Papers*, No. 07/198.

OECD, 1996. “Employment Adjustment, Workers and Unemployment” in: *Employment Outlook 1996*. Paris: Organization of Economic Cooperation and Development, 161-184.

Rutkowski, J., 2003. “Does Strict Employment Protection Discourage Job Creation? Evidence from Croatia”. *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 3104.

Scarpetta, S. [et al.], 2002. “The Role of Policy and Institutions for Productivity and Firm Dynamics: Evidence from Micro and Industry Data”. *OECD Working Paper*, No. 329.

Vehovec, M. i Domadenik, P., 2003. “Usporedni pregled defenzivnog restrukturiranja tvrtki u Hrvatskoj i Sloveniji”. *Financijska teorija i praksa*, 27 (4), 609-623.

Vujčić, B., 1997. “Structural Changes in Employment: Where we are, How we got there and where are we going to?”. *CNB Working paper*, No. 4.

Vedran Šošić
Contribution of Gross Job Flows to the Dynamics
of Corporate Restructuring in Croatia

Abstract

While lack of corporate restructuring is often viewed as one of the major obstacles to economic growth in Croatia, the scant empirical evidence available does not corroborate this view. The paper evaluates more recent evidence based on gross job flows in order

to shed more light on the Croatian experience with corporate restructuring. The findings support the view that a slowdown in corporate restructuring has been taking place during this decade. Gross job flows show that recent employment growth resulted from smaller job destruction, with job creation increasing only slightly. In addition, jobs are now being churned among enterprises that are more similar to each other than was the case in the 1990s. Therefore, all the measures used confirm that less corporate restructuring has been taking place during the last decade in comparison to 1990s, regardless of the still strong state presence in the economy.

Keywords: enterprise restructuring, labor reallocation, gross job flows, Croatia